

КОН КНИЖЕВНО-ЕСЕИСТИЧКОТО НАСЛЕДСТВО НА СЛАВКО ЈАНЕВСКИ¹

д-р Маја Јакимовска-Тошиќ

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Институт за македонска литература, Скопје

Клучни зборови: книжевно творештво, Славко Јаневски, есеистика, ликовна критика
Key words: literary inheritance, Slavko Janevski, essays, art criticism

Целокупното книжевно творештво на Славко Јаневски согледано од литературната критика во сеопфатноста – тематска и стилска, го определува како единствен и по многу одредби уникатен автор во современата македонската литература. Неговите литературни и творечки концепции се значајни показатели за духот на актуелното време и, одделно, за карактерот на книжевните процеси што се одвиваа кај нас и во светот во бурното половина столетие на XX век од развитокот на македонската книжевност и на уметноста воопшто. Славко Јаневски е носител на вонредно богата продукција, крајно разновидна во жанровите објави. Станува збор за импозантен авторски опус, кој го сочинуваат неколку поетски збирки во кои се среќаваат и најкратки песни и најразвиени поеми; маркантни, добро познати романи на читателската јавност и една подолга повест, книги раскази, новели и патеписи; голем број книги за деца, сценарија за уметнички филмови, есеистика, ликовна критика... Ефектот на плодноста е придружен со ефектот на креаторска интензивност.

Славко Јаневски е исклучителна појава во македонската литература и нема литературен жанр во кој не се огледувал како писател потврден со извонредна творечка дарба. Бил директор и главен уредник на издавачката организација „Македонска книга“. Уредник на списанијата „Нов ден“, „Современост“, „Остен“ и „Хоризонт“. Член на Македонскиот ПЕН центар. Член на МАНУ (1967). Бил претседател на Советот на СВП. Член на ДПМ од 1947 година и негов претседател. Она, што им е заедничко на неговите одделно публикувани текстови и што има цврсти допирни точки со другите печатени книги на Јаневски, тоа се: високата култура на изразот, оригиналноста на неговиот исказ, смислата за логично расудување, прецизното

---

¹ Текстот беше изложен на Собирот организиран од страна на Институтот за македонска литература и Друштвото на писателите посветен на јубилејот – 95 години од раѓањето на Славко Јаневски (ДПМ, Скопје, 28.4. 2015).

фиксирање и портретирање на одделен проблем. Како посебен квалитет стои полемичноста на овие текстови, како и хуморно-сатиричната димензија на реченицата.

Во времето од три децении плодна и жанровска мошне разновидна литературна дејност, Јаневски ги објавил следниве книги: Крвава низа (поезија, 1945), Пруга на младоста (со Ацо Шопов, поезија, 1946), Пионери, пионерки, бубачки и шумски сверки (поезија за деца, 1946), Распеани букви (поезија за деца, 1946), Милиони маченици (поема за деца, 1948), Егејска барутна бајка (поезија, 1949), Песни (1950), Улица (повест, 1950), Лирика (1951), Село зад седумте јасени (роман, 1952), Шеќерна приказна (сказна за деца, 1952), Кловнови и луѓе (раскази, 1956), Две Марии (роман, 1956), Леб и камен (поезија, 1957), Месечар (роман, 1959), Сенката на Карамба Барамба (поезија за деца, 1959), Марсовци и глупци (поезија за деца, 1959), Горчливи легенди (патописна проза, 1962), И бол и бес (роман, 1964), Стебла (роман, нова верзија на „Село зад седумте јасени“ 1965), Евангелие по Итар Пејо (поезија, 1966), Црни и жолти (поезија за деца, 1967), Каиनावелија (поезија, 1968), Војник два метра в земја (поезија, Мисла, 1969), Барам, бараш, барамбаш (1969), Тврдоглави (роман, 1970), Омарнини (раскази, 1972), Ковчег (раскази, 1976), Оковано јаболко (поезија, 1978), Астропеус (поезија, 1979), Змејови за игра (поезија, 1983), Миракули на грозомората (трилогија): Легионите на Свети Адонис, Кучешко распетие и Чекајќи чума (1984), Девет Керубинови векови (роман, 1987), Глуви команди (поетски избор, 1988), Песји шуми (поезија, 1988), Чудотворци (роман, 1988), Рулет со седум бројки (роман, 1989), Скаменетиот Орфеј (поетски избор, 1990), Пупи Паф (проза во стихови за деца, 1991), Орач меѓу скелети (поезија, 1992), Зад тајната врата (раскази, 1993), Палетата на проклетството (поезија, 1995), Континент Кукулино (проза, 1996), Пупи Паф во Шумшул град (книга за деца, 1996), Пупи Паф гледа од вселената (1996), Пупи Паф господар на соништата (1996), Додека спиеја кртовите (поезија, 1998), Депонија (роман, 2000). Во постхумно објавените книги се вбројуваат: И петто годишно време (раскази, МАНУ и Фондација „Трифун Костовски“, 2001), Измислена тврдина (поезија, МАНУ и Фондација „Трифун Костовски“, 2002), Книжевно наследство, Том 1: Галерија Универзум (МАНУ и Фондација „Трифун Костовски“, 2005), Книжевно наследство, Том 2: Разговори со Јаневски (МАНУ и Фондација „Трифун Костовски“, 2007).

Славко Јаневски напишал доста страници кои не беа објавени во одделни книги; од тие статии, интервјуа, лирски записи, есеи, дискусии по повод најразлични проблеми или литературни ситуации кај нас, итн., од кои може да се компонира мошне интересна книга од неколку стотини страници. Речиси сите овие драгоцен материјали се дел од Архивот на

книжевното наследство на Славко Јаневски основан при Македонската академија на науките и уметностите во Скопје.

Притоа, би рекле дека во дел од општествено-политичките статии и во есеистиката на Јаневски, во неговата публицистика, се насетува длабока тревога, еруптивноста на авторот, неговата ангажираност, при што поетското дејствува како природен сочинител на употребениот аргумент. Притоа, мислата на писателот се актуализира и динамизира, и одново се осмислува. Затоа овие состави и денеска ги доживуваме и оценуваме како свежи, оригинални, актуелни и поттикнувачки.

Така, во подолгиот текст за македонската книжевност што Јаневски го напишал („Проблемите на нашата литература во педесеттретата“) тој се осврнува на годините што нашата повоена литература ги оставила зад себе, при што прави своевиден нивен книжевен и естетски пресек, текст во кој авторот ја излага не само својата литературна програма, туку и литературната програма на сета наша литература. Тој е свесен дека мораме да бараме „нов и модерен стих, темата во прозата да ја прошириме, да копаме подлабоко.“ Модерното се поистоветува со творечки немир, како и со потребата да се промовираат откритија и искрени вложувања. Притоа, во своите текстови Јаневски, ја подвлекува смелоста, онаа длабоката, без интерес: „Смелоста, ќе рече, гола како милоскиот кип, треба да ја роди вистината“.

За него, писателот само создава свој свет, без јасна намера, „обидувајќи се да го дефинира современиот човек, неговите дилеми, двојности, привидна цел, крајни цели, гнев, напори, знаења и сознавања“. Не само во својата литература, туку и надвор од неа, тој се обидува да предупреди на недопуштената индиферентност на општеството кон еколошката свест, кон безмилосните сечи на шумите; против загадувањето кое ги сотира реките, градовите и пејзажите; против „иселувањето на македонската младост преку океанот“, но, и покрај сето тоа на што предупредил, тој се чувствува немоќен нешто да измени во овие области. Се чини дека сите овие проблематизирани прашања се погорливи и поактуелни денес отколку вчера.

Тој постави уште цела серија прашања што во седумдесеттите години беа предмет на расправа во литературата, преку кои се профилираа неговите идеи и духот на времето кај нас. Јаневски бара одговор по кој и самиот трага, одговор за литературната критика; за литературата и современиот живот; за еволутивниот растеж на јазичната култура на народот; за литературната конфронтација; за книжевните списанија; за антологиите; за разликите меѓу реалистите и модернистите, за книжевниот провинцијализам; итн.

Славко Јаневски од областа на неговите истражувања на литературата објави четири драгоцен текстове за детската литература, т.е. за книжевноста за деца и млади, каде застапува

една значајна идеја – потребата оваа литература да ја развива детската фантазија, апелирајќи таа да се ослободи колку што е можно повеќе од сувата и строга дидактика. Првиот текст е насловен „За детската литература“, објавен во 1945-тата година и претставува еден од првите, ако не и прв есеистички текст, напишан на македонски јазик за литературата за деца, а можеби и воопшто во повоената македонска книжевност. Јаневски повеќепати ќе се навраќа на темата на детската книжевност, а нејзиното место го гледа токму во обликувањето на свеста на младите луѓе, во изградбата на односите меѓу луѓето и нивното место во општеството; во расветлувањето на општествените феномени што го детерминираат светот; во понирањето кон човечката интима и кон т.н. општочовечки прашања, т.е. тој говори за универзалноста и за планетарната димензија на оваа литература.

Славко Јаневски е, всушност, родоначалник на ликовниот есеј и критика кај нас по војната. И самиот сликар (наслика голем број слики, главно сите во маслена техника) тој е творец на две систематски одгледувани уметности, плус филмот каде, освен голем број сценарија, режирал и повеќе кратки документарни и играни филмови.

Во написот „Тумори во хуморот“ Јаневски вградува една димензија која често ќе е предмет во неговото творештво, присутна и во поезијата. Тоа е хуморот. Не треба да забораваме дека тој е еден од основачите на „Остен“ и долго време еден од најредовните текстописци во него. Негова позната максима е: *Се смеам, значи, зрачам!*

Јаневски во повеќе свои текстови се изјаснува против бирократското сивило и против самоволието на политичките институции, укажува на нужноста човекот во сите сегменти на социјалниот, политичкиот и културниот живот да ја земе судбината во свои раце, зашто само така човекот ќе може да застане наспроти сплетката, пакоста, полтронството, црното критизерство, кариерата и кариеризмот, малограѓанштината и национализмот. Старата тема за македонското проклетство, за каинавелската традиција, за нашите познати меѓусебни кавги и предавства, не е избегната и во овие последни записи на Јаневски. Тој и овој пат ќе ја дијагностицира нашата ситуација, велејќи: *Иднината не е ништо, заемното грizeње е сè.*

Од есеистиката на Јаневски изнурна еден од бескомпромисните македонски полемичари против секој вид книжевен и уметнички тривијализам и духовен кич, се појави еден од најрадикалните критичари на несопирливите контаминации на природата и човековата средина; на македонскиот јазик и на незапирливо иселување на македонскиот народ и особено на младите луѓе во туѓи земји и континенти. Славко Јаневски со визионерски дух предупредуваше на овие контаминации и на многу други уште пред четири децении, но од сето

тоа кај нас ништо не се измени. Денеска од тие контаминации сме загрозени повеќе отколку од кога и да било порано.

Славко Јаневски со своите книги и денеска стои како жива стража на духот и духовноста на оваа земја, тој е пророк на една неизвесна иднина во која влегува човечкиот род, книжевен великан кој ни остави дело што ја вознесува во големиот свет на светската книжевност литературата на една мала земја, која често е сама и осамена, но упорно се пробива со својот дух и творештво на големиот светски мегдан, како што вели во своите проследувања на творештвото на Славко Јаневски академик Георги Старделов.

Но, проблемот на писателската позиција кон творештвото и кон чинот на конфронтација најубаво ја опишува самиот Јаневски во познатиот исказ: *Осаменоста не можам да ја дефинирам. Не онаа, творечката. Но едно е одамна јасно - писателот сам се раѓа и сам умира. Тој е должен да живее сам, не во сурија.*

Литература:

Георги Старделов, 2005. *Есеистиката на Славко Јаневски*. Во: *Славко Јаневски - Книжевно наследство. Том I, Галерија универзум, МАНУ, Скопје*, стр. I-LXXX.

2005. *Славко Јаневски - Книжевно наследство. Том I, Галерија универзум, МАНУ, Скопје*.

Георги Старделов, 2010. *Слушнавте ли Каинавелијци? Славко Јаневски (Книжевна генеалогичка), МАНУ, Скопје*.

ABOUT SLAVKO JANEVSKI'S LITERARY AND ESSAYIST LEGACY

Maја Jakimovska-Tosic

Summary

The literary conceptualizations characteristic of Slavko Janevski's work are significant tell-tales of the character of the literary processes tied to the tumultuous 20th century, both in terms of Macedonian literature and art as well as the world's. Slavko Janevski is the creator of an exceptionally rich production, also known for its genre diversity. Namely, his rather impressive opus consists of several poetry collections - including shorter and longer poems, well-known novels and a particular

novella, short-story collections, travelogues, numerous children's books, art cinema scripts, essays, art criticism. In his literary-essayist output, Janevski looks for answers: be it those tied to the nature of literary criticism or literature and contemporary life, or the evolution of a people's linguistic culture, or literary confrontations, or literary magazines, or the differences between realists and modernists, or literary provincialism, etc. On several occasions, Janevski comes back to the themes and genre of children's literature, whilst understanding its true role in the process of shaping young minds, establishing interpersonal relationships and their social role, as well as shedding light on the social phenomena that define the world. Janevski's essays bring forth an uncompromising Macedonian polemicist, one working actively against any kind of literary or artistic triviality or spiritual kitsch; his is the most radical criticism against the often unstoppable contamination of nature and man's surroundings. As an engaged author, he speaks against the bureaucratic grayness and the conceitedness of political institutions, pointing out the necessity for man's awareness and engagement in all segments of his social, political, and cultural existence.